

"והעמידו תלמידים הרבה"

יום עיון לע"נ מורנו הרב יהודה קופרמן, טבת תשע"ז

כרמי הורוביץ

הפרק הראשון בפרקי אבות פותח במאמרם של אנשי כנסת הגדולה: הם אמרו שלושה דברים, הווי מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סייג לתורה.

לדעתי אין מאמר שמתאים יותר להקדישו לזכר הרב יהודה קופרמן מהמאמר האמצעי – "והעמידו תלמידים הרבה". במשך 52 שנים העמיד הרב יהודה קופרמן אלפי תלמידות ותלמידים והשפיע השפעה אדירה על החינוך התורני בישראל, ועל העולם היהודי בכלל, ובפרט על החינוך התורני לנשים.

תרומתה של שרה שנירר לחינוך התורני לנשים מתועדת ונדונה רבות, ובצדק. פריצת הדרך שלה הייתה מהפכנית, ויצרה דורות של נשים בעלות ידע תורני ומחויבות לדרכי התורה, נשים שבגלל החינוך התורני שקיבלו יכלו להיות שותפות מלאות בבניית בית נאמן בישראל. התרומה של שרה שנירר הייתה הצעד הראשון, הנדבך הראשון של חינוך תורני לנשים. אבל מי שבנה את היסודות לחינוך תורני על-תיכוני לנשים, ובמיוחד חינוך תורני המלווה בתארים אקדמיים, היה הרב קופרמן. הקמת מכללה ירושלים הייתה פריצת דרך היסטורית שעדיין לא זכתה לתיעוד ולתיאור ההיסטורי שמגיעים לה. בזכותו של הרב קופרמן יצאו אלפים רבים של בוגרות לשדה החינוך כשבידן הכשרה ברמה גבוהה, הן מבחינה תורנית, הן מבחינה פדגוגית והן מבחינה אקדמית. ההישג הזה ממשיך להדהד בישראל, וממשיך בחיוניות ובעוצמה לתרום תרומה מיוחדת לחינוך התורני בישראל. הדברים הבאים מוקדשים לשמו ולזכרו של הרב יהודה קופרמן, תלמיד חכם, מנהיג ופורץ דרך חינוכי.¹

המשפט "והעמידו תלמידים הרבה" הוא לכאורה משפט די פשוט. אבל למען האמת הוא מורכב, ומשמעותו חמקמקת. כבר באבות דרבי נתן אנחנו קוראים:

[והעמידו תלמידים הרבה] שבית שמאי אומרים אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו ובן אבות ועשיר. ובית הלל אומרים לכל אדם ישנה, שהרבה פושעים היו בהם בישראל ונתקרבנו לתלמוד תורה ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים.²

שימו לב לגישה האריסטוקרטית של בית שמאי ללימוד התורה. נדרשת יכולת אינטלקטואלית

1 דברי מבוססים על שיעור ששמעתי לפני שנים רבות מאדוני מורי ורבי, הרב פרופ' יצחק טברסקי זצ"ל.

2 אבות דרבי נתן, נוסחא א פרק ג.

גבוהה, נדרשות מידות טובות, אבל אין זה מספיק. נדרש גם אלן יוחסין, וגם מעמד כלכלי גבוה, כדי להתקבל ללימוד תורה. הגישה היא מגבילה מאוד. לא כל אחד יכול לעמוד בקריטריונים מחמירים כאלו. לעומתם, בית הלל האמינו שראוי ללמד את כולם. הם האמינו שהכוח הגואל והמטהר של התורה הוא אדיר ובלתי צפוי. היו חוטאים רבים שתעו בדרך, אולם כשנחשפו ללימוד התורה הפכו להיות אנשים הגונים, בעלי יושרה ויראת שמים.

מה שברור הוא שבית שמאי לא חשו מחויבות להלכה של אנשי כנסת הגדולה. מתוך המשנה, ההוראה של "והעמידו תלמידים הרבה" נשמעה כהלכה פסוקה. ברם בית שמאי סברו שניתן להגביל ולפרש מחדש את האמירה הזאת, עד כדי כך שיש דמיון קלוש בין מאמרם לאמירה "והעמידו תלמידים הרבה". התוצאה היא שאחת מהמחלוקות היסודיות בין בית שמאי לבית הלל מתגלה כאן. מעניין הוא שאפילו אחרי המחלוקת הזאת בין בית הלל לבין בית שמאי, ויש להניח שכמו ברוב המחלוקות ביניהם הייתה ההכרעה כבית הלל, אנחנו עדים לכך ששתי העמדות האלו צפו ועלו שוב בעימות הדרמטי מאוד שבין רבן גמליאל לבין מבקריו, המיוצג על ידי ר' אלעזר בן עזריה.

הגמרא מתארת את ההתקוממות שהייתה בבית המדרש נגד רבן גמליאל. ההתקוממות נבעה מכך שהיו חילוקי דעות בין בית הלל לבית שמאי באיזו מידה עלינו לקבל על עצמנו את ההוראה של "והעמידו תלמידים הרבה". הגמרא מספרת:

אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים לכנס, שהיה רבן גמליאל אומר: כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש.³

שומר הסף היה בודק את הכשירות של אלו שרצו להיכנס לבית המדרש. באותו יום סלקוהו והדלתות נפתחו לרווחה, וכל מי שצמאה נפשו לדבר השם יכול היה למצוא את דרכו לבית המדרש. הרשות ניתנה ל"תלמידים הרבה", לכל מי שחשקה נפשו בתורה. מעשה זה סימל את ניצחונם של ר' אלעזר בן עזריה וחבריו על הגישה האריסטוקרטית של רבן גמליאל. גישתו של רבן גמליאל שאמר ש"כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס" הייתה גישה מצמצמת ומגבילה.

מה הכוונה במונח "אין תוכו כברו"? נראה שמדובר באדם שיש אי-בהירות לגביו, שיש אי-התאמה לא מובחנת בין מה שאנחנו רואים בחיצוניותו לבין המהות האמיתית שלו. רבן גמליאל רצה להימנע מכל חוסר בהירות, מכל אדם שהוא חש שיש סתירה בין מה שנראה עליו לעין לבין מהותו האמיתית. הוא לא היה מוכן להכניס אנשים כאלו לבית המדרש. מי שייכנס, ייבדק בקפידה. ומה קרה? מדיניות הקבלה לבית המדרש השתנתה לגמרי – "הוא יומא אתוספו כמה ספסלי". באותו יום, אותו יום שבו מינו את ר' אלעזר בן עזריה לנשיא, הייתה עלייה דרמטית בנוכחות בבית המדרש.

אמר רבי יוחנן: פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר: אתוספו ארבע מאה ספסלי; וחד אמר: שבע מאה ספסלי.⁴

3 ברכות כח, א.

4 תרגום: אמר רבי יוחנן נחלקו בדבר אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, אחד מהם אמר נוספו ארבע מאות ספסלים, ואחד מהם אמר נוספו שבע מאות ספסלים.

ואז הגמרא מוסיפה – "הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל". רבן גמליאל מופתע לחלוטין – חלישות הדעת תקפה אותו. "דילמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל". התברר לו, וכנראה הוא לא היה מודע עד אז להשלכות של מדיניותו, שהוא למעשה מנע לימוד תורה מרבים. אנשים "לא-רצויים" לא יכלו ללמוד תורה, רק בגלל מדיניותו – לאסור עליהם להיכנס לבית המדרש. לפי מה שהגמרא מספרת לנו, ככל הנראה הייתה עד אז הסכמה בעניין הפצת תורה בישראל. רבן גמליאל כנראה האמין שהוא מקיים את הקריטריונים של אנשי כנסת הגדולה. זאת הסיבה שהוא מגיב ואומר: "דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל". זה הטריד אותו – אבל למעשה הייתה שוננת יסודית בין הדרכים של יישום העיקרון של "והעמידו תלמידים הרבה". איך מיישמים אותו? את מי מכניסים לבית המדרש? באילו נסיבות? כשרבי אלעזר בן עזריה תפס את מקומו של רבן גמליאל כל הכללים השתנו.

בעקבות הסיפור הזה הרמב"ם פוסק בהלכות תלמוד תורה, ושימו לב, הוא פוסק להלכה – אין זה מאמר אנדי או מוסרי שאינו מחייב, אין זה סיפור על מה שהיה – הרמב"ם רואה את זה בגדר שמעתתא – הלכה! והרמב"ם פוסק: אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו או לתם".⁵ מה פירוש הדבר "תם"? תם הוא מונח חדש בהקשר שלנו. כנראה הכוונה היא למישהו שיש ספק כלשהו לגביו, אלא שאנחנו מוכים אותו מחמת הספק, ואף על פי שאין אנו בטוחים אם הוא ראוי או לא להיכנס לבית המדרש – מכניסים אותו. כנראה הרמב"ם הבין במילים האלו, "או לתם", את גישתו של בית הלל כפי שרבי אלעזר בן עזריה פעל "באותו יום", באותו יום של המהפכה בבית המדרש, דהיינו בפחות חשדנות כלפי מישהו שיש ספק לגביו.

חילוקי הדעות בקשר למדיניות של "והעמידו תלמידים הרבה" המשיכו לאורך השנים, ולמעשה עד עצם היום הזה. בהתפתחות הישיבות במזרח אירופה במאה התשע עשרה היו חילוקי דעות, ובמיוחד הן באו לידי ביטוי בעלייתן של תנועת המוסר. גם בימינו קיים המושג של "ישיבות למצוינים", ויש עוררים על המגמה הזאת.

גם בתנועה החסידית קמו דעות וגישות שונות לנושא. ב"שפת אמת" לרבי יהודה לייב מגור יש פסקה מרתקת ויוצאת דופן. בפסקה זו מוצג אפיון היסטורי-הגותי של שתי הגישות, של בית שמאי ושל בית הלל: הגישה האליטיסטית, המגבילה, והגישה הפתוחה והדמוקרטית. כתוב שם:

יש לומר על פי מה שכתב אדוני אבי זקני מורי ורבי זצלה"ה כי בחינת יוסף היה להיות קדוש ונבדל בלתי ה' לבדו כמו שכתב "נזיר אחיו", ובחינת יהודה היה להביא הקדושה גם בענייני עולם הזה כמו שאמר "אל עמו תביאנו". ושמעתי ממינו כי בזה היו מחולקין גם רבותינו נשמתנו עדן, כי מהם רצו שיהיה מעט חסידים והיו קדושי עליונים, ומהם רצו להיות מתפשט החסידות בין רוב עם אף שיהיו פחותים במדרגה.⁶

ה"שפת אמת" מביא את דבריו של סבו, בעל חידושי הרי"ם, האדמו"ר מגור הראשון, שהיה תלמיד חבר של ר' מנחם מנדל מקוצק. מדבריו משתמע שיוסף ויהודה מייצגים שני טיפוסים של הנהגה הדומים לבית שמאי ולבית הלל. לפי התיאור שלו יוסף היה פרוש ונבדל, ומעט אנשים יכלו

5 תלמוד תורה ד, א.

6 שפת אמת, וישב, תרל"א.

להגיע לקדושה העילאית שלו. מאידך גיסא, יהודה רצה להביא קדושה לכולם. אבל כשהוא מציין "כי מהם רצו שיהיה מעט חסידים ויהיו קדושי עליונים", ייתכן כי הרמז הוא לוויכוח הגדול, מחלוקת גדולה ששררה במזרח אירופה בימים ההם. על פי מסורת עממית, הרבי מקוצק הסתגר ואמר: תן לי עשרה אנשים שילכו אחריי למדבר ואבנה קהילה רוחנית ייחודית. לא כל אחד היה יכול לקבל את גישתו, ואת ההקפדה והחומרה של הגישה. הרבי מאיז'ביצה נפרד ממנו בשנת 1839 כשביקש להביא את בשורת הקדושה לקהל רחב הרבה יותר. ונראה שיש כאן רמז לפילוג נוסף, למחלוקת העזה שהתלקחה בין דרך החסידות הפופולרית נוסח החוזה מלובלין לבין הדרך האליטיסטית החדשה בעולם החסידות, אשר ייסד תלמידו, היהודי הקדוש מפשיסחה.

מטרת התורה היא קדושה. זו הסיבה שבחרתי להזכיר את דבריו של ה"שפת אמת", כיוון שהם חוליה בשרשרת הפרשנויות למאמרם של אנשי כנסת הגדולה, "והעמידו תלמידים הרבה". המחלוקת ממשיכה לאורך ההיסטוריה של עם ישראל.

עיינו בפירושו של רבנו יונה לאבות, פירוש שנכתב במאה השלוש עשרה לספירה בספרד. הוא מזכיר את המחלוקת בין בית שמאי לבית הלל, ובסוף דבריו הוא אומר: "הנה כי הרבות תלמידים דבר טוב הוא עד מאד וזכות הוא לו לרב".⁷

זאת אומרת שהנושא נדון, והיה צריך להדגיש את גישתו שלו. אתגר גדול מאוד הוא לקיים "והעמידו תלמידים הרבה" הלכה למעשה. ואף על פי שאלו ואלו דברי אלוקים חיים, אם נפסקה ההלכה – אזי על אף הקושי שבעיקרון, חשיבותו היא המכרעת; חיוניותו לכלל ישראל מכרעת כנגד חומרתו. מן הראוי לעמוד על התנאים המקדימים, דרישות הקדם של הכלל הזה, גם מבחינה אינטלקטואלית וגם מבחינה מוסרית.

א. חסד

התנאי הראשון הוא חסד, חמלה, טוב לב בעזרה בתהליך התפתחותו של הזולת. כדי למלא "והעמידו תלמידים הרבה" חייבים להאמין בתלמידים המאזינים, באנשים הלומדים, ובאנשים המשתוקקים ללמוד. חייבים לצאת מתוך הנחה שהם אנשים ראויים, פתוחים, וכדאי להשקיע זמן ואנרגיה כדי לשתף אותם בלימוד תורה, שכדאי לחשוף אותם לתורה. הגמרא במסכת סוטה אומרת:

אמר ר' אלעזר, מאי דכתיב "פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה", וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד? ... איכא דאמרי תורה ללמדה זו היא תורה של חסד, שלא ללמדה זו היא תורה שאינה של חסד.⁸

מה היא תורת חסד? האם יש תכנים של תורה המנוגדים לחסד, וחלקים שהם כולם חסד? זה כמובן בלתי אפשרי! התוכן של התורה אינו משתנה, וחסד הוא סימנה המובהק של התורה, וגם

7 פירוש רבינו יונה על אבות פרק א משנה א.

8 סוכה מט, ב.

סימנו המובהק של הקב"ה שעליו נאמר "טוב ה' לכל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו".⁹ זו הסיבה שהגמרא שואלת בתמיהה רבה: "וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד"? לא יכול להיות שמבחינת התוכן יש תורה של חסד ותורה שאינה של חסד – מבחינת התוכן תורה היא תמיד, אך ורק, חסד. מה שהגמרא אומרת הוא שניתן לדבר על תורה של חסד ותורה שאינה של חסד מבחינת דרך מסירתה, דרך הוראתה, במונחים של חסד לתורה, ולאחרים שראויים להיות חשובים לתורה.

ניתן לרכוש ידע תורני עצום, אבל אם אין אתה, הלומד, מתכוון ללמד אותה לאחרים, לשתף אחרים בתובנות של התורה, זה נקרא "תורה שאינה של חסד". זו ההוכחה וההמחשה של התנאי הראשון, תורה ללמדה. לאדם חייב שתהיה אמונה שהוראת התורה היא חשובה, שהעברת מסורת התורה מועילה.

ב. צניעות

התנאי השני ל"והעמידו תלמידים הרבה" הוא צניעות. צניעות היא תכונה פנימית המשחררת את האדם מיהירות, משחצנות, משתלטנות, המסירה מהאדם מלאכותיות, זימרה והעמדת פנים. אדם שהוא גאה, שהוא מתייחה, שהוא אנוכי ואגואיסט, אדם שישוקל בכבודות כל צעד וצעד שלו, כל תנועה, אדם כזה, לא משנה כמה הוא מלומד – לא ישפיע, ולא יצליח לשדר את המסורה כמומחה לתורה. כדי להעמיד תלמידים הרבה אתה חייב להגיע לרמה של תקשורת אינטליגנטית המעוררת השראה אצל כל מי שרוצה באמת לרכוש תורה ולהתקדם בלימודה. ההוראה הנכונה של תורה משביעה ומרצה, אבל גם מעוררת וממריצה. מעל לכול, אסור למורה להפגין לא ידענות ולא אדיקות יתרה בלי תכלית, ללא מטרה. יש אנשים הדואגים שמעט הלימודנות שלהם או מעט יראת השמים שלהם יזקקו לעיני כול, כנגד המשתפל ומשתפך מאחוריהם כדי שכולם יראו, כדי להתהדר בו ולהתרברב בו ללא תכלית. הגמרא במועד קטן מספרת:

גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק. מאי דרש? "חמוקי ירכיך כמו חֲלָאִים" (שיר השירים ז, ב), מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר. יצא רבי חייא וּשְׁנָה לשני בני אחיו בשוק... שמע רבי – איקפד... נהג נויפותא בנפשיה תלתין יומין. ביום תלתין שלח ליה... מאי טעמא עבד מר הכי? אמר ליה: דכתיב "חכמות בחוץ תרנה..." (משלי א, כ). אמר ליה: אם קרית – לא שנית, ואם שנית – לא שילשת, ואם שילשת – לא פירשו לך. "חכמות בחוץ תרנה..." – כדרבא. דאמר רבא: כל העוסק בתורה מבפנים – תורתו מכרזת עליו מבחוץ.¹⁰

רבי התנגד ליציאת תלמידיו לשוק. הוא התנגד שהם יפגינו את תורתם מול כל אנשי העיר. מה היה היסוד לעמדתו? הוא רצה להזכיר לכולם את חשיבותה של צניעות. בא רבי חייא, הידוע

9 עיין הל' מלכים י, יב: "אפילו הגוים צוו חכמים לבקר חוליהם, ולקבור מתיהם עם מתי ישראל, ולפרנס ענייהם בכלל עניי ישראל, מפני דרכי שלום, הרי נאמר טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו, ונאמר דרכי דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

10 מועד קטן טז, א-ב.

בשם רבי חייא הגדול, מגדולי תלמידיו של רבי, למועשה היה תלמיד חבר של רבי, והמרה את פיו (הגמרא מסבירה שהוא הבין את הפסוק בדרך אחרת). רבי חייא יצא עם שני אחייניו לשוק ולימדם תורה באמצע השוק. כשרבי שמע הוא כעס, ורבי חייא הבין שעליו לנהוג נזיפות בעצמו. למשך שלושים יום הוא התנהג כמנודה. בסוף שלושים הימים קרא לו רבי ושאלו "מאי מעמא עביד מר הכי" – למה עשית ככה? ורבי חייא ענה שזו המשמעות של הפסוק במשלי "חכמות בחוץ תרנה..." (משלי א, כ). את התורה חייבים להציג קבל עם ועדה!

ענה לו רבי: אם קרית לא שנית, אם קראת את הפסוק פעם אחת – לא חזרת עליו פעם שנייה, ואם שנית – לא שילשת. אפילו אם קראת פעמיים, לא חזרת עליו שוב. ואם שילשת – לא פירשו לך. אפילו אם למדת את הפסוק היטב, הנה פירשת אותו בלי להתחשב במסורת – המצאת פירוש שאינו מעוגן במסורת. ניסית ליישם את הפסוק מבלי להבין מהי הדרך הנכונה ליישום "חכמות בחוץ תרנה..." . הדרך הנכונה, התובנה האמיתית של הפסוק, מסביר לו רבי, היא: "כל העוסק בתורה מבפנים – תורתו מכרזת עליו מבחוץ". מי שלומד בפנים, בצנעה, בגישה של צניעות, אז התורה ממילא מכרזת עליו מבחוץ. אין צורך לפרסם את עצמך ברבים אם אתה לומד תורה באמיתיות ובצניעות.

וזו הכוונה של התנאי השני, דרישת-הקדם ל"העמידו תלמידים הרבה": צניעות. רבי חייא הוקע על זה שהוא פרסם תורה בחוסר תכלית. רבי רצה שיבין שאדם אינו מפגין את תורתו סתם, מבלי שתהיה לו מטרה פדגוגית ברורה, מבלי שיהיה לו יעד מוסרי או רוחני.

בירושלמי ברכות אנו מוצאים: "ברית כרותה היא, היגע בתלמודו בצנעה לא במהרה הוא מושכח, מה טעם? ואת צנועים חכמה (משלי יא, ב)".¹¹ או כלשונו של הרמב"ם: "וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים, שנאמר ואת צנועים חכמה".¹²

חוכמה נמצאת אצל הצנועים, הכנועים, המופנמים. מדברי הרמב"ם משתמע שצניעות היא דרישת-קדם לרכישת חוכמה, וכמו כן להפצת התורה. יש סיבות רבות לכך שצניעות חשובה כדי לקיים מצוות תלמוד תורה. הגמרא במסכת סוטה אומרת: "כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור בעולם".¹³ אין מקום בעולם לקב"ה יחד עם בעל גאוה. בעל הגאוה חושב שהוא עומד במרכז ואין מקום לזולתו, כולל לקב"ה עצמו. בכמה מקומות בפרקי אבות אנו שומעים שהקב"ה נמצא בכל מקום שיש בו תורה. מו"ר הרב יוסף דב סולוביצ'יק זצ"ל מתאר באופן דרמטי בכמה מקומות בכתביו שהחוויה של החיבור עם התורה תוך כדי לימודה אינה מעשה אינטלקטואלי גרידא. השכינה עצמה כביכול נמצאת איתו, וזה מחייב אותנו להתנהג בצניעות.

עוד סיבה לחשיבותה של צניעות היא שהחכם חייב לשתף אחרים בתכונה של החוכמה, בתכונה של חוכמת התורה הנלמדת. חוכמת התורה יש לה ערך עצמי עליון. אין צורך בהתרברבות. אין צורך בהשתחצות. אם אתה משוכנע בערכה של תורה ובאמיתותה, אין שום צורך לאגות את התורה בצורה מלאכותית ובכלים חיצוניים. זהו עיקרה של תורה. כדי לרכוש תורה הנקראת כלי

11 ירושלמי ברכות פרק ה הלכה א.

12 תלמוד תורה ג, יב.

13 סוטה ח, א.

צנוע, גם האדם חייב להתנהג בצניעות.

ג. ביטחון עצמי ועצמאות

דרישת-קדם שלישית ל"והעמידו תלמידים הרבה" היא הצורך לצקת בתוך הלומדים ביטחון עצמי. העמידו תלמידים. חייבים להעמיד אותם על הרגליים. יש לעזור ללומדים להגיע לעצמאות, חייבים לרומם אותם, לעודד אותם, לא שיהיו תלויים ומשועבדים, לא אינטלקטואלית ולא רוחנית. בפרק השישי של אבות אנו קוראים: "כל מי שעוסק בתלמוד תורה הרי זה מתעלה". תהליך הלמידה חייב לגרום להתעלותו של האדם. המטלה המוטלת על המורה היא לפתח את תודעתו הדתית של התלמיד בו בזמן שהוא מפתח את החשיבה העצמאית שלו. המחשה טובה של עיקרון זה נמצאת בגמרא: "כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים".¹⁴ מי זה שצריך לבקש, ועל מי? אין כוונת הגמרא שתבקש ממישהו אחר להתפלל עליך, אלא כמו שמפרש המאירי:

לעולם יהיה לבו של אדם בטוח שהתפלה כשהיא נעשית כתיקונה מבטלת את הגזירה – ומי שיש לו צער או חולה בתוך ביתו או אחד ממיני הצרות ילך אצל חכם וילמוד הימנו דרכי התפילות.¹⁵

תפילה שהיא כנה ובעלת משמעות, אין לאדם להטיל ספק בכך שהיא אפקטיבית ומשיגה את מטרתה. ואם אדם סובל ממצוקה, עליו ללמוד מחכם אף להתפלל בדרך הנכונה, ואז אותו אדם, אותו אדם שהוא בצרה, שהוא מוטרד, שהוא סובל, שיש לו חולה בביתו, הוא הוא שיבקש רחמים על עצמו. לא שמישהו אחר יבקש עליו. האדם עצמו חייב לבקש על עצמו! פירושו של המאירי הוא מדהים.

הוא גם מלמד אותנו שתפקידו של החכם הוא לאפשר לכל אחד להתנהג בדרך הנכונה, ובעצמאות, ולא להמשיך להיות תלוי בזולת. אכן לתלמיד יש תמיד מה ללמוד מרבו, ולכן היחסים ביניהם מתמשכים ודינמיים. התלמידים הטובים ביותר הם אלו שגם תורמים לרבים: "תלמיד המחכים את רבותיו"¹⁶ או "תלמיד המכוון את שמועותיו"¹⁷, זאת אומרת תלמיד שעוזר לחדד ולהבהיר את דברי רבו בהלכה.

ד. שמירת המסורה

האספקט הרביעי והמשמעות העמוקה ביותר של "והעמידו תלמידים הרבה", הסיבה שזה עמוד התווך של הוראותיהם של אנשי כנסת הגדולה, שאי אפשר בלעדיו, היא שמהותו של תלמוד תורה היא עצם המסירה, הדאגה לשמור את המסורת. אך נושא זה דורש הרחבה מיוחדת ופירוט רב, ולא נוכל להאריך בו במסגרת זו.

14 בבא בתרא קטז, א.

15 ר' מנחם המאירי, בית הבחירה על אתר.

16 חגיגה יד, א.

17 מנחות יח, א.

דבריי אלו על "והעמידו תלמידים הרבה" הם למעשה דיוקן מדויק של הרב יהודה קופרמן. כמעט בכל שורה ושורה של דבריי ראיתי את דמות דיוקנו של הרב קופרמן לפניי. חייו עמדו בסמך של "והעמידו תלמידים הרבה": 15,000 בוגרי מכללה ירושלים מעידים עליו. חלום שהתגשם וממשיך להתגשם. תכונת החסד הגדירה את מהותו של האיש. חסד שהיה טבוע עמוק עמוק בתוך אישיותו. האכפתיות, הדאגה הכנה, לכל תלמידה ותלמידה, לכל תלמיד ותלמיד, הייתה טבועה במהותו. צניעותו האישית המיוחדת. צניעות שהקרין בחיוך הכובש, בניצוץ, בברק שבעיניים. בעלי גאווה – לוקחים את עצמם מאוד ברצינות; צנועים, בעלי ענווה אמיתית – יודעים לחייך. החיוך, הצחוק, הם סימנים מובהקים של הענווה והצניעות העמוקה והכובשת שהייתה טבועה בו.

האכפתיות העמוקה שלו לתלמידיו הרבים באה לידי ביטוי בתמיכה בעצמאותם. תלמידים הממשיכים את דרכו – זו ההוכחה הטובה ביותר לעיקרון הזה. כמו כן, מה שהמריץ את הרב קופרמן ברובד העמוק ביותר היה הדאגה להבטיח את המשך המסורה של דורי דורות, המשך שרק חינוך תורני רחב ועמוק יכול להבטיח אותו. "גדולים מעשי חייא". גדולים מעשיו של הרב יהודה קופרמן. יהי זכרו ברוך!